

مطالعات پارلمانی تطبیقی (۳)
جایگاه زنان نماینده از دوره اول تا نهم
مجلس شورای اسلامی

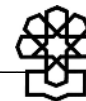
کد موضوعی: ۲۶۰
شماره مسلسل: ۱۳۵۱۳

بهمن‌ماه ۱۳۹۲

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۲.....	گفتار اول - بررسی حضور کمی و کیفی نمایندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی
۱۲.....	گفتار دوم - جمع بندی و نتیجه گیری
۱۴.....	منابع و مآخذ

مطالعات پارلمانی تطبیقی (۳) جایگاه زنان نماینده از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

چکیده

مشارکت نمایندگان زن باید در دو بخش کمی و کیفی بررسی شود. در بخش کمی تعداد نمایندگان زن نسبت به کل نمایندگان و در مشارکت کیفی، عملکرد قانونگذاران زن از دوره اول تا نهم مجلس دارای اهمیت است.

مهمترین مؤلفه‌هایی که در ارزیابی مشارکت کیفی قانونگذاران زن مورد توجه قرار می‌گیرند عبارتند از:

- فعالیت‌ها در صحن علنی مجلس: ارائه نطق پیش از دستور یا اظهارنظر درخصوص طرح و لوایح،
- نقش‌آفرینی در نظارت پارلمانی مانند طرح سؤال یا جایگاه آنان در کمیته‌های تحقیق و تفحص،
- فعالیت‌های بین‌المجالسی مانند ملاقات با هیئت‌های پارلمانی سایر کشورها،
- مسئولیت و سهم آنان در گروه‌های دوستی پارلمانی مجلس شورای اسلامی،
- فعالیت در کمیسیون‌های تخصصی و تعداد نمایندگان زن در هیئت رئیسه کمیسیون‌ها،
- تعداد نمایندگان زن در هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی،
- جایگاه و مسئولیت نمایندگان زن در کمیته‌های فرعی کمیسیون‌های مجلس،
- نقش و جایگاه آنان در فراکسیون‌های منسجم پارلمانی،
- سطح فعالیت فراکسیون زنان مجلس شورای اسلامی،
- میزان نقش‌آفرینی در تدوین و ارائه پیش‌نویس طرح‌های مهم و بنیانی،
- حضور در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی پارلمانی،
- مشارکت در نشست‌ها و اجلاس‌های مهم پارلمانی،
- نقش نمایندگان زن در تدوین پیش‌نویس طرح‌های مربوط به خانواده و حقوق کودک.

مقدمه

توجه خاص به حقوق زنان و فراهم کردن امکانات لازم برای مشارکت آنان در فعالیتهای سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی با رعایت موازین اسلامی در اصول مختلف قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صراحت بیان شده است. یکی از عرصه‌های مشارکت سیاسی زنان به صورت مستقیم، نامزدی در انتخابات مجلس شورای اسلامی با هدف مشارکت مستقیم در روند قانونگذاری و نظارت پارلمانی است. در این گزارش علاوه بر تعیین روند حضور بانوان در مجلس شورای اسلامی، نقش و جایگاه آنان از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی مشخص می‌شود.

گفتار اول - بررسی حضور کمی و کیفی نمایندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

ابعاد مشارکت کمی و کیفی نمایندگان زن را می‌توان در محورهای زیر بررسی کرد:

۱-۱. تعداد نمایندگان ادوار اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

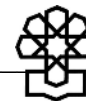
تعداد کل نمایندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی، ۷۸ نفر بوده است. از سوی دیگر طی ۹ دوره مجلس شورای اسلامی تنها ۵۰ زن توانسته‌اند به پارلمان راه پیدا کنند زیرا ۲۸ نماینده از ۷۸ نماینده زن طی ۹ دوره گذشته به صورت تکراری در مجلس حضور داشته‌اند. به عبارتی نزدیک به ۳۶ درصد نمایندگان زن بیش از یک دوره در مجلس حضور داشته‌اند. در این میان ۲۷ نماینده (بدون محاسبه تکرار حضور در دوره‌های مختلف)، از حوزه انتخابیه تهران بوده‌اند. تعداد داوطلبان و نمایندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. تعداد نمایندگان و نامزدهای زن از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

دوره‌های مجلس	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم	نهم
تعداد کل نمایندگان	۳۲۷*	۲۷۴	۲۷۸	۲۷۵	۲۷۷	۲۹۷	۲۹۴	۲۸۸	۲۹۰
تعداد نمایندگان زن	۴	۴	۴	۹	۱۴	۱۳	۱۳	۸	۹
تعداد داوطلبان زن	۹۰	۳۲	۴۷	۸۶	۳۵۱	۵۰۴	۸۲۷	۵۸۵	۳۹۰

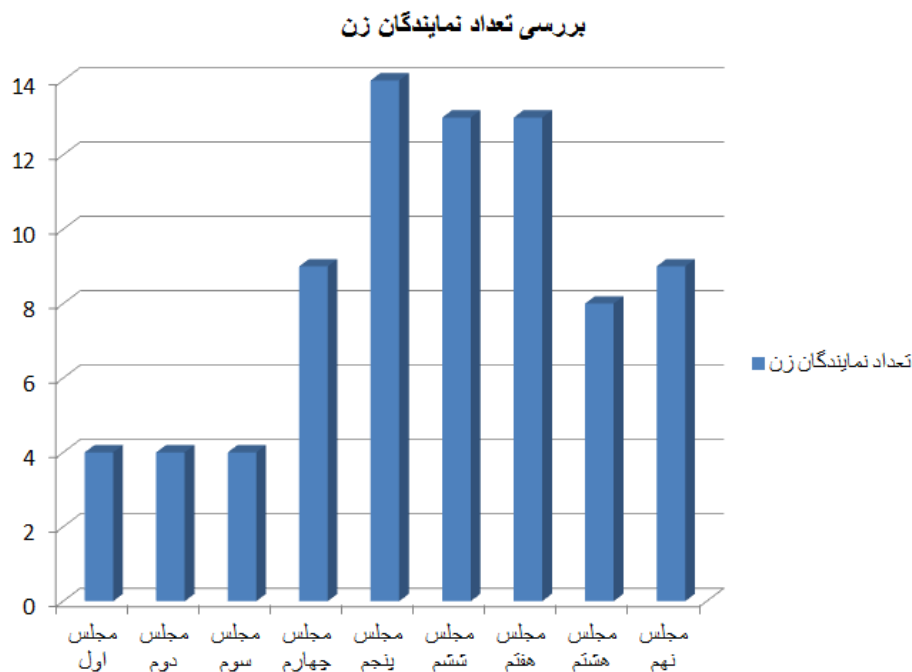
* انتخابات در جمهوری اسلامی ایران، اسامی و مشخصات نمایندگان مجلس شورای اسلامی در دوره‌های اول، دوم و سوم، وزارت

کشور، معاونت سیاسی و اجتماعی، دفتر انتخابات، ۱۳۷۳، ص ۸۲.

با توجه به جدول ۱، نمودار ستونی تعداد نمایندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس را می‌توان به صورت نمودار ۱ نشان داد.

نمودار ۱. تعداد نمایندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

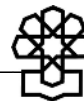
۱-۲. آمایش حوزه‌های انتخابیه نمایندگان زن مجلس

ارزیابی‌ها نشان می‌دهند بیشترین حضور نمایندگان زن مجلس شورای اسلامی از کلانشهر تهران بوده و حضور نمایندگان زن مجلس از سایر کلانشهرها کمتر بوده است. این سهم در شهرهای بزرگ و کوچک گاهی به صفر می‌رسد و برخی شهرهای بزرگ کشور در ۹ دوره مجلس هیچ نماینده زنی نداشته‌اند. برخی نمایندگان زن که بیش از یک‌بار در مجلس حضور داشته‌اند، از حوزه‌های انتخابیه مختلف در انتخابات شرکت کرده‌اند. برای مثال خانم حدیدچی دباغ سه دوره نماینده بوده است. در مجالس دوم و سوم از حوزه انتخابیه تهران ولی در مجلس پنجم از همدان کاندیدا شده بود. در همین رابطه از ۷۸ نفر قانونگذار زن مجلس، از دوره اول تا نهم با لحاظ کردن نمایندگان زنی که بیش از یک دوره در مجلس حضور داشته‌اند، ۵۱ نفر از حوزه انتخابیه تهران بوده‌اند. در نتیجه ۶۵/۳ درصد بانوان زن مجلس از کلانشهر تهران بوده‌اند که از این پدیده با عنوان مشارکت سیاسی کانونی نام می‌برند. تفکیک بانوان نماینده بر اساس حوزه انتخابیه در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. حوزه‌های انتخابیه نمایندگان زن دوره اول تا نهم مجلس

مجلس اول
مریم بهروزی، گوهرالشریعه دستغیب، عاتقه صدیقی و اعظم طالقانی (هر چهار نماینده از حوزه انتخابیه تهران)
مجلس دوم
مرضیه حدیدچی (دباغ)، گوهرالشریعه دستغیب، مریم بهروزی و عاتقه صدیقی (هر چهار نماینده از تهران)
مجلس سوم
مرضیه حدیدچی (دباغ)، گوهرالشریعه دستغیب، مریم بهروزی و عاتقه صدیقی (هر چهار نماینده از تهران)
مجلس چهارم
مریم بهروزی، پروین سلیحی، منیره نوبخت، مرضیه وحید دستجردی و نفیسه فیاض‌بخش (تهران)؛ اختر درخشنده (کرمانشاه)؛ فخرالتاج امیرشقایق و فاطمه همایون مقدم (تبریز)، قدسیه سیدی علوی (مشهد)
مجلس پنجم
سهیلا جلودارزاده، فاطمه رمضان‌زاده، نفیسه فیاض‌بخش، فاطمه کروی، منیره نوبخت، مرضیه وحید دستجردی و فائزه هاشمی (تهران)، مرضیه حدیدچی دباغ و الهه راستگو (همدان)، شهربانو امانی (ارومیه) نیره اخوان بیطرف، زهرا پیشگاهی‌فرد (اصفهان)، قدسیه علوی، مرضیه صدیقی (مشهد)
مجلس ششم
سهیلا جلودارزاده، فاطمه حقیقت‌جو، فاطمه راکعی، وحیده علانی طالقانی، جمیله کدیور، الهه کولایی (تهران)؛ شهربانو امانی (ارومیه)، سیده فاطمه خاتمی (مشهد)، طاهره رضازاده (شیراز)، حمیده عدالت (دشتستان)، اکرم مصوری‌منش (اصفهان)، اعظم ناصری‌پور (اسلام‌آباد غرب) و مهرانگیز مروتی (خلخال)
مجلس هفتم
فاطمه آلیا، لاله افتخاری، الهام امین‌زاده، فاطمه رهبر، سهیلا جلودارزاده، نفیسه فیاض‌بخش (تهران)، فاطمه آجرلو (کرج)، نیره اخوان (اصفهان)، رفعت بیات (زنجان)، هاجر تحریری نیک‌صفت (رشت)، عشرت شایق (تبریز)، عفت شریعتی (مشهد) و مهرانگیز مروتی (خلخال)
مجلس هشتم
فاطمه آلیا، لاله افتخاری، زهره الهیان، فاطمه رهبر و طیبه صفایی (تهران)، فاطمه آجرلو (کرج)، نیره اخوان (اصفهان)، عفت شریعتی (مشهد)
مجلس نهم
فاطمه آلیا، فاطمه رهبر، زهره طبیب‌زاده نوری و لاله افتخاری (تهران)؛ سکینه عمرانی (سمیرم)، حلیمه عالی (زابل)، نیره اخوان بیطرف (اصفهان)، شهلا میرگلو بیات (ساوه و زرنديه) و مهناز بهمنی (سراب)

در مشارکت کانونی بیشترین نمایندگان زن مجلس از پایتخت و حوزه انتخابیه تهران بوده‌اند و سایر کلانشهرها کرسی‌های کمتری را در مجلس شورای اسلامی داشته‌اند. این امر باعث می‌شود بررسی آسیب‌های فراروی زنان در سایر کلانشهرها و شهرستان‌ها تا حدودی مغفول واقع شود. برای مثال در مجلس اول از مجموع ۳۲۷ نماینده فقط چهار نماینده به مجلس راه یافتند که تمامی آنها از حوزه انتخابیه تهران بوده‌اند. در مجلس دوم نیز همانند مجلس اول، چهار زن به مجلس راه یافتند که سه نفر آنان در اولین دوره نیز نماینده بودند. در دوره سوم نیز مانند ادوار اول و دوم،

چهار زن به مجلس راه یافتند که تمامی آنان در مجلس دوم نیز حضور داشتند. به عبارتی از دوره اول تا سوم مجلس اکثریت مطلق نمایندگان زن از کلانشهر تهران بوده‌اند که لازم است دلایل آن ریشه‌یابی شود. بخشی از آن به دلیل ضعف فعالیت احزاب در سایر شهرهای بزرگ است، زیرا یکی از مهمترین وظایف احزاب، شناسایی افراد مستعد برای حضور فعال در رقابت‌های انتخاباتی است.

در مجلس چهارم تعداد نمایندگان زن از ۴ به ۹ نفر افزایش می‌یابد. در این دوره غیر از کلانشهر تهران، از سایر کلانشهرها و شهرستان‌ها برخی زنان موفق می‌شوند به مجلس راه یابند و نمایندگان از شهرستان‌های مشهد، کرمانشاه و تبریز وارد مجلس چهارم می‌شوند و سهم نمایندگان زن شهرستان‌ها نسبت به کل نمایندگان زن، ۴۵ درصد بود.

در مجلس چهارم نه تنها درصد حضور نمایندگان زن افزایش می‌یابد، بلکه سطح تحصیلات آنان نیز از مراتب بالاتری برخوردار می‌شود.

بیشترین حضور نمایندگان زن در مجلس پنجم صورت گرفت، به طوری که در مجلس پنجم ۱۴ نماینده زن حضور داشتند و از این تعداد ۴ نفر سابقه نمایندگی در مجلس چهارم را داشتند یک نفر نیز سابقه نمایندگی در ادوار اول و دوم مجلس را داشت.

تا پیش از انتخابات مجلس پنجم تعداد نامزدهای زن از مجموع ۹۰ نفر بالاتر نرفت، ولی در دوره پنجم به یکباره ۳۵۱ نفر داوطلب زن برای حضور در انتخابات نامزد شدند که رشد قابل توجهی داشت.

نمایندگان زن مجلس پنجم از لحاظ تخصص نیز نسبت به ادوار اول تا چهارم، از سطح تحصیلات بالاتری برخوردار بودند، به طوری که میانگین تحصیلی آنان در این دوره بیش از لیسانس بود و کیفیت تحصیلی و تخصص زنان در این دوره مهمتر از کمیت آنان قابل طرح است. به طوری که اکثر آنها از تحصیلات عالی برخوردار بوده و حدود ۷۰ درصدشان در سطح دکترا بودند.

در مجلس ششم ۱۳ نماینده زن وارد مجلس شدند که از این تعداد تنها ۲ نفر سابقه نمایندگی در دوره پنجم را داشتند.

در مجلس هفتم نیز مانند مجلس ششم، ۱۳ نماینده زن وارد مجلس شدند. از این تعداد ۴ نفر دارای سابقه نمایندگی در دوره‌های قبل بودند.

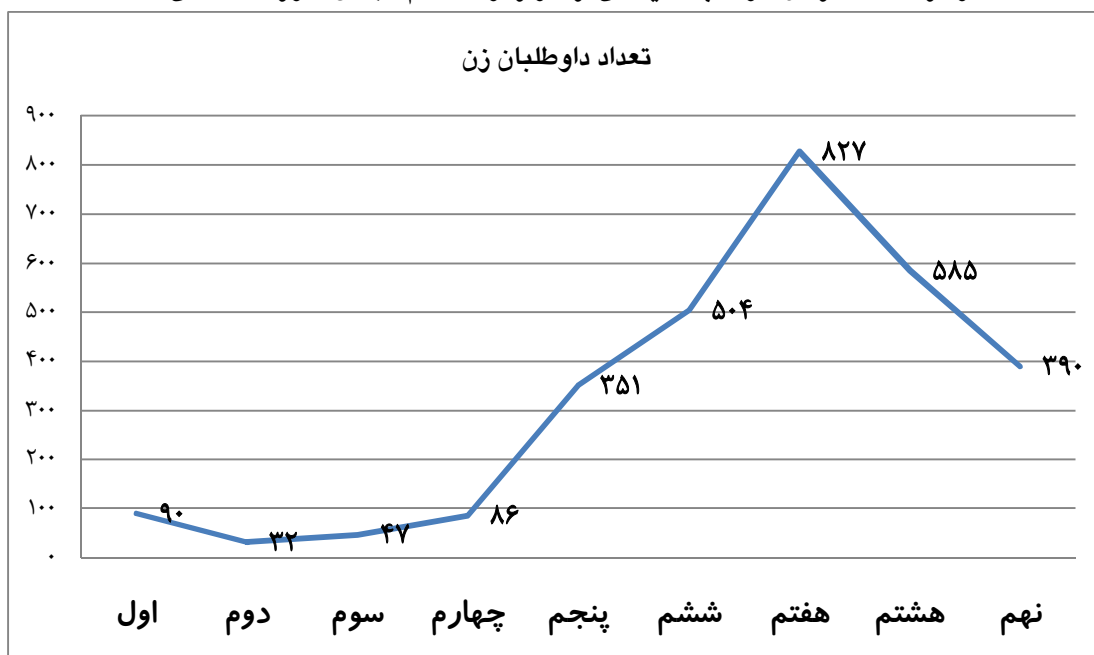
در مجلس هشتم تعداد نمایندگان زن از سیزده نفر به هشت نفر کاهش می‌یابد که هفت نفر آنان هم در مجلس هفتم نماینده بودند. مجلس هشتم تنها مجلس در این ۹ دوره است که بیشترین تعداد نمایندگان زن از مجلس قبل موفق شدند به دوره بعد راه پیدا کنند. در مجلس نهم نیز ۹ نماینده زن وارد مجلس شدند که ۴ نفر از آنها سابقه نمایندگی در مجلس هشتم را دارند.

۳-۱. تعداد نامزدهای زن ادوار اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

مقایسه آمار شرکت‌کنندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی تا حدی این موضوع را آشکار می‌کند که تعداد زنان داوطلب از ۹۰ نفر واجد صلاحیت برای نامزد شدن مجلس در دوره اول به ۸۲۷ نفر در مجلس هفتم افزایش یافت و تعداد نامزدهای انتخابات مجلس تا دوره هفتم حدود ۱۰ برابر شد ولی از مجلس هشتم به بعد تعداد کاندیداها کاهش داشتند.

نمودار تعداد نامزدهای زن نمایندگی مجلس در هر دوره را می‌توان به صورت نمودار ۲ نشان داد.

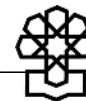
نمودار ۲. تعداد زنان داوطلب نمایندگی از ادوار اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

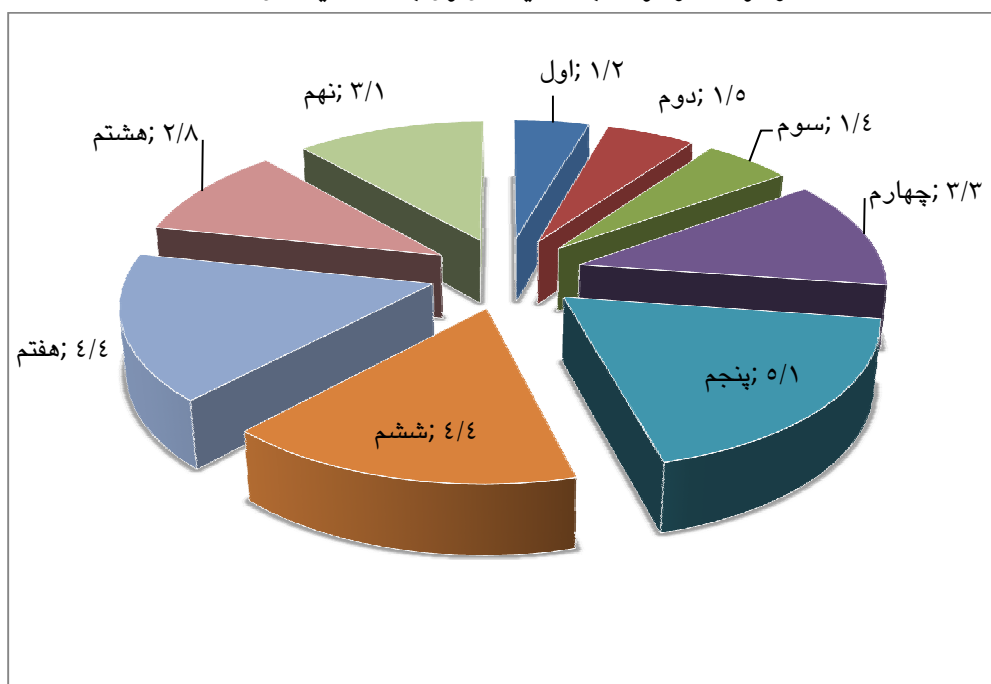
۴-۱. نسبت حضور زنان نماینده در هر دوره به کل نمایندگان

بررسی جدول و نمودار ۱ نشان می‌دهد بیشترین درصد حضور نمایندگان زن نسبت به کل نمایندگان در مجلس پنجم بوده است، به طوری که نزدیک ۵ درصد کل نمایندگان مجلس پنجم را زنان تشکیل می‌دادند. کمترین درصد نسبت زنان نماینده به کل نمایندگان را نیز مجلس اول داشته است، به طوری که فقط ۱/۲ درصد کل نمایندگان از میان زنان انتخاب شدند.

نمودار تعداد زنان نماینده نسبت به کل نمایندگان را می‌توان به صورت نمودار ۳ نشان داد.

نمودار ۳. نمودار نسبت نمایندگان زن به کل نمایندگان

۱-۵. حضور در هیئت رئیسه مجلس

حضور زنان در هیئت رئیسه مجلس اول تا نهم فقط یکبار اتفاق افتاده است. تا مجلس پنجم به دلیل پایین بودن تعداد آنان در مجلس، هیچگونه نماینده زنی در هیئت رئیسه مجلس حضور نداشت ولی برای اولین بار، سهیلا جلودارزاده (نماینده دوره پنجم، ششم و هفتم مجلس) منشی هیئت رئیسه مجلس ششم شد که در هر چهار اجلاس این دور از مجلس حضور داشت.^۱

۱-۶. دوره‌های حضور زنان نماینده در مجلس

زنان نماینده از یک تا چهار دوره سابقه نمایندگی دارند. نزدیک به ۶۴ درصد نمایندگان زن فقط یک دوره در مجلس حضور داشته‌اند. در همین رابطه ۳۲ نفر یک دوره، ۷ نفر دو دوره، ۹ نفر سه دوره و ۲ نفر چهار دوره در مجلس سابقه نمایندگی داشته‌اند. خانم‌ها مریم بهروزی و نیره اخوان بیطرف بیشترین سابقه نمایندگی را در میان سایر نمایندگان زن به خود اختصاص داده‌اند.

۱-۷. جایگاه نمایندگان زن در کمیسیون‌های مجلس

قانونگذاران زن مجلس بیشتر در کمیسیون‌های بهداشت و درمان، فرهنگی و اصل نود قانون

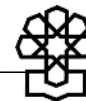
1. <http://www.parliran.ir/index.aspx?siteid=1&pageid=3067>

اساسی حضور داشته‌اند. برعکس در کمیسیون‌های مرتبط با حوزه‌های عمران، مسکن و شهرسازی، بودجه، انرژی و اقتصادی حضور بانوان کمتر بوده است. این ترکیب نشان می‌دهد نمایندگان زن در ۹ دوره مجلس بیشتر تمایل داشته‌اند در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت کنند که بخشی از آن به دلیل تمایل آنان برای حمایت بهتر از حقوق زنان و خانواده بوده است. از طرفی بخش قابل توجهی از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی به صورت مستقیم، کودکان و زنان را مورد تهدید قرار می‌دهند. به همین دلیل بیشتر قانونگذاران زن به جای حضور در حوزه‌های عمرانی، پولی و اقتصادی، ترجیح داده‌اند در کمیسیون‌هایی عضو شوند که بتوانند تأثیرگذاری بیشتری را در قبال موضوع‌های مرتبط با زنان داشته باشند.

برخی نمایندگان زن موفق شده‌اند در هیئت رئیسه کمیسیون‌های تخصصی مجلس نیز حضور یابند که اسامی آنان در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳. جایگاه زنان نماینده در هیئت رئیسه کمیسیون‌های مجلس اول تا نهم

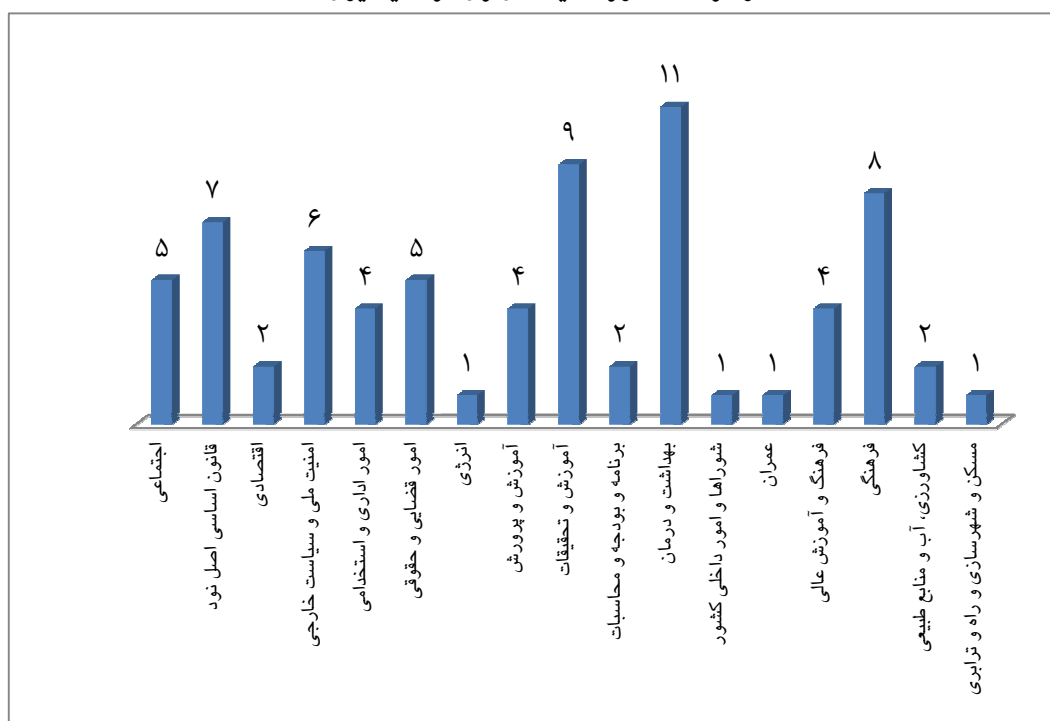
مجلس اول	← گوهرالشریعه دستغیب (منشی اول کمیسیون آموزش و پرورش)
مجلس دوم	← مریم بهروزی (منشی دوم کمیسیون ارشاد و هنر اسلامی و وسایل ارتباط جمعی)
مجلس سوم	← گوهرالشریعه دستغیب (منشی دوم کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی)، مریم بهروزی (منشی اول کمیسیون ارشاد و هنر)
مجلس چهارم	← مریم بهروزی (منشی دوم کمیسیون امور قضایی و حقوقی)، قدسیه سیدی علوی (منشی اول کمیسیون بهداری و بهزیستی)، فاطمه همایون مقدم (منشی دوم کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی)، مرضیه وحید دستجردی (منشی اول کمیسیون مشترک فرهنگ و آموزش عالی و بهداری و بهزیستی)، پروین سلیمی (منشی دوم و منشی اول کمیسیون مشترک فرهنگ و آموزش عالی و بهداری و بهزیستی)
مجلس پنجم	← الهه راستگو (نایب رئیس دوم کمیسیون امور اداری و استخدامی)، سهیلا جلودارزاده (منشی دوم کمیسیون کار و امور اجتماعی)، مرضیه صدیقی (مخبر کمیسیون مسکن و شهرسازی)، نفیسه فیاض‌بخش (منشی اول کمیسیون قضایی و حقوقی)، مرضیه حدیدچی دباغ (نایب رئیس اول کمیسیون امور دفاعی)، نفیسه سیدی علوی (مخبر کمیسیون سیاست خارجی)، نیره اخوان بیطرف (منشی دوم کمیسیون آموزش و پرورش)، مرضیه وحید دستجردی (رئیس کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده)
مجلس ششم	← وحیده طالقانی (نایب رئیس دوم کمیسیون بهداشت و درمان)، فاطمه راکعی (نایب رئیس دوم کمیسیون فرهنگی)، اکرم مصوری‌منش (منشی اول کمیسیون فرهنگی)، الهه کولایی (نایب رئیس دوم تدوین آیین‌نامه داخلی)، فاطمه حقیقت‌جو (نایب رئیس دوم کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی) جمیله کدیور (مخبر کمیسیون اصل نود در سال چهارم)، فاطمه خاتمی (مخبر کمیسیون بهداشت و درمان)، طاهره رضازاده (مخبر کمیسیون انرژی)، مهرانگیز مروتی (منشی اول کمیسیون بهداشت و درمان)
مجلس هفتم	← فاطمه آجرلو (منشی دوم کمیسیون آموزش و تحقیقات)، هاجر تحریری (نایب رئیس دوم کمیسیون آموزش و تحقیقات)، عشرت شایق (منشی دوم کمیسیون اصل نود قانون اساسی)، رفعت بیات (منشی اول کمیسیون بهداشت و درمان)، لاله افتخاری (منشی اول کمیسیون فرهنگی)، عفت شریعتی (مخبر کمیسیون فرهنگی)، نیره اخوان بیطرف (منشی اول کمیسیون قضایی و حقوقی)

مجلس هشتم ← فاطمه رهبر (نایب رئیس دوم کمیسیون فرهنگی)، عفت شریعتی (نایب رئیس کمیسیون اجتماعی)، طیبه صفایی (نایب رئیس کمیسیون آموزش و تحقیقات)، لاله افتخاری (دبیر اول کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی)، زهره الهیان (دبیر دوم کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی)، فاطمه آجرلو (دبیر دوم کمیسیون آموزش و تحقیقات)، نیره اخوان بیطرف (دبیر دوم کمیسیون قضایی و حقوقی) و فاطمه آلیا (دبیر دوم کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی)
مجلس نهم ← فاطمه رهبر (نایب رئیس کمیسیون اصل نود)، لاله افتخاری (دبیر دوم کمیسیون فرهنگی)

ترکیب و آرایش حضور زنان در کمیسیون‌های ۹ دوره مجلس در نمودار ۴ آورده شده است.

نمودار ۴. حضور نمایندگان زن در کمیسیون‌ها

در مجالس قانونگذاری از مجلس اول تا پنجم، فعالیت در مورد مباحث مربوط به امور زنان همواره در کمیسیون‌های مختلف به‌ویژه در کمیسیون فرهنگی مجلس طرح می‌شد. در مجلس پنجم با تصویب قانون الحاق یک تبصره به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، کمیسیون زنان، جوانان و خانواده به کمیسیون‌های مجلس اضافه شد. تا سال آخر دوره پنجم نیز این کمیسیون فعالیت داشت. در جلسه ۲۵۹ دوره پنجم مجلس، کمیسیون امور جوانان و خانواده حذف و در کمیسیون فرهنگی مجلس ادغام شد و از کمیسیون به کمیته زنان، جوانان و امور خانواده تبدیل شد. در طول سه سال عمر این کمیسیون، به ترتیب خانم‌ها مرضیه وحید دستجردی و منیره

نوبخت رئیس و ممبر این کمیسیون بودند.^۱

اعضای کمیسیون زنان، جوانان و امور خانواده در مجلس پنجم در جدول ۴ آورده شده‌اند.

جدول ۴. اعضای کمیسیون زنان، جوانان و امور خانواده

سیدمحسن یحیوی	مجید انصاری	نقیسه فیاض‌بخش (منشی دوم)	الهه راستگو (منشی اول)	حمیدرضا ترقی (نایب رئیس دوم)*	علی معلمی (نایب رئیس دوم)	ابراهیم عزیزی (نایب رئیس اول)	مرضیه وحید دستجردی (رئیس)
	سیدرضا اکرمی	مرضیه صدیقی	قدسیه سیدی علوی	فاطمه رمضان‌زاده	سهیلا جلودارزاده	سیدطه هاشمی	علی موحدی ساوجی

* حمیدرضا ترقی، در سال اول منشی اول و در سال دوم و سوم نایب رئیس دوم کمیسیون بود.

۸-۱. حضور در فراکسیون زنان

برای اولین بار فراکسیون زنان در مجلس ششم تشکیل شد و در ادوار هفتم، هشتم و نهم مجلس نیز به فعالیت خود ادامه داده و بیشتر مسائل مختص زنان، خانواده و کودکان مورد توجه قرار گرفته است. در مجالس ششم، هفتم و هشتم، تمامی زنان نماینده عضو فراکسیون زنان بوده‌اند ولی در دوره نهم از ۹ نماینده زن مجلس، خانم‌ها فاطمه آلیا و زهره طیب‌زاده نوری عضو این فراکسیون نشده‌اند. اعضای فراکسیون زنان در مجالس هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی در جدول ۵ آورده شده‌اند.

جدول ۵. فراکسیون زنان مجالس هشتم و نهم^۲

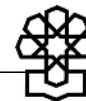
اعضای فراکسیون زنان در مجلس هشتم							
فاطمه آجرلو	عفت شریعتی	زهره الهیان	فاطمه آلیا	فاطمه رهبر	لاله افتخاری (مخبر)	نیره اخوان (نایب رئیس)	طیبه صفایی (رئیس)
اعضای فراکسیون زنان در مجلس نهم							
	حلیمه عالی	مهناز بهمنی	نیره اخوان بیطرف	سکینه عمرانی	لاله افتخاری (مخبر)	شهلا میرگلو بیات (نایب رئیس)	فاطمه رهبر (رئیس)

۹-۱. تحصیلات نمایندگان زن از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی

طی ۹ دوره مجلس شورای اسلامی، کمترین سطح تحصیلات نمایندگان زن در حد ششم ابتدایی و

۱. شهناز رجبی، نگاهی به کمیسیون زنان، جوانان و خانواده در دوره پنجم مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات فرهنگی، ص ۱.

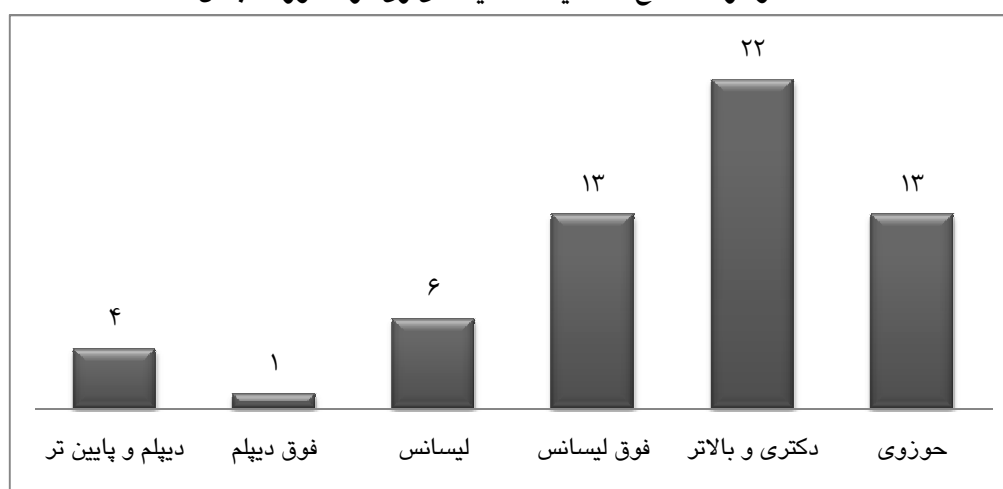
2. <http://www.parliran.ir/index.aspx?siteid=1&pageid=3791>

بالاترین میزان تحصیلات، دکترای فوق تخصصی بوده است.^۱

روند رو به رشد سطح سواد عمومی و تحصیلات زنان نماینده در ۹ دوره مجلس نشان‌دهنده افزایش تأثیر سطح تحصیلات زنان بر روند انتخاب رأی‌دهندگان است. بررسی سطوح تحصیلات نمایندگان زن، حکایت از افزایش قابل توجه سطح تحصیلات آنان در دوره‌های آخر نسبت به دوره‌های نخست دارد. میزان سطح تحصیلات دانشگاهی و حوزوی زنان نماینده از دوره اول تا نهم مجلس را می‌توان به صورت نمودار ۵ نشان داد.

نمودار ۵. سطح تحصیلات نمایندگان زن در ۹ دوره مجلس

در نمودار ۵، مجموع عدد ۵۹ را نشان می‌دهد در حالی که تعداد نمایندگان زن بدون محاسبه حضور در دوره‌های مختلف، ۵۰ نماینده بوده است. این تفاوت به آن علت است که برخی نمایندگان زن در ادوار بالاتر به مرور، سطح تحصیلات دانشگاهی و حوزوی خود را ارتقا داده‌اند.

۱-۱۰. نمایندگان زن مجلس که در دولت حضور داشتند

از دوره اول تا نهم مجلس، سه نماینده موفق شده‌اند در دولت حضور یابند که اسامی آنها در جدول ۶ آورده شده است.

۱. اولین زن نماینده‌ای که توانست بالاترین مدرک دانشگاهی (دکتری) در رشته جغرافیای سیاسی را دریافت کند، زهرا پیشگاهی‌فرد نماینده دوره پنجم مجلس بود.

جدول ۶. بانوان نماینده‌ای که در دولت حضور داشته‌اند

نام نماینده، حوزه انتخابیه و دوره حضور در مجلس	مسئولیت در دولت
مرضیه وحید دستجردی نماینده تهران در ادوار چهارم و پنجم مجلس	وزیر بهداشت و درمان در کابینه احمدی نژاد
هاجر تحریری نیک‌صفت نماینده مجلس هفتم از حوزه انتخابیه رشت	معاون راهبردی منابع انسانی معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس‌جمهوری (در دولت آقای محمود احمدی نژاد)
الهام امین‌زاده نماینده دوره هفتم مجلس از حوزه انتخابیه تهران	معاونت حقوقی رئیس‌جمهوری (در دولت یازدهم)

فاطمه آجرلو نیز برای تصدی وزارت رفاه و تأمین اجتماعی در دولت دهم به مجلس معرفی شد که با دریافت ۷۶ رأی موافق، ۱۸۱ رأی مخالف و ۲۹ رأی ممتنع موفق به کسب رأی اعتماد از مجلس نشد.

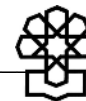
گفتار دوم - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

برای قضاوت نهایی راجع به میزان مشارکت بانوان در ادوار مختلف مجلس باید هم کمیت و هم کیفیت عملکرد نمایندگان زن مجلس مورد توجه قرار گیرد. مهمترین ملاحظات و نتایج حاصل از بررسی حضور زنان از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی عبارتند از:

۱. بررسی پارلمان‌های مختلف بیانگر پررنگ بودن تحرکات فراکسیون‌های امور زنان یا شکل‌گیری کمیسیون‌های امور زنان در ساختار پارلمانی آنهاست. به همین دلیل حضور متناسب نمایندگان زن در مجلس و چینش مناسب آنان در گروه‌های دوستی یا هیئت‌های پارلمانی، ظرفیت دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی در تعامل با اتحادیه‌های بین‌المللی یا هیئت‌های پارلمانی سایر کشورها را افزایش می‌دهد.

محورهای مطالعاتی مراکز پژوهشی پارلمان سایر کشورها نیز نشان می‌دهد بخشی از فعالیت خود را به سمت شناسایی موانع و ارائه راهکارهای مناسب برای ایفای نقش بیشتر بانوان نماینده متمرکز کرده‌اند. برای مثال یکی از محورهای چهارمین سمینار بین‌المللی مراکز پژوهشی پارلمانی در سئول، سازوکارهای تقویت مشارکت زنان در حوزه نمایندگی بوده است.

نمایندگان زن مجلس شورای اسلامی با توجه به تعلقات آنان به ارزش‌های انقلاب و برخورداری از تجربه و سوابق تحصیلی مناسب به‌ویژه در دوره اخیر مجلس، این امکان را دارند که نماینده موفق و مطلوبی برای جمهوری اسلامی ایران در نشست‌ها و همایش‌های بین‌المللی

باشند. از طرفی حضور مؤثر بانوان نماینده در مجامع بین‌المللی پارلمانی بخشی از تبلیغات روانی مخالفان نظام برای تداعی نقض حقوق زنان را با چالش جدی مواجه می‌کند.

۲. توصیه می‌شود زمینه‌های لازم برای حضور بیشتر زنان در رقابت‌های انتخاباتی مجلس فراهم آید. زیرا از دوره اول تا نهم مجلس، در بهترین حالت تعداد زنان نماینده از ۱۴ نفر افزایش نیافته که در مجلس پنجم بوده است و ۵ درصد کل نمایندگان مجلس شورای اسلامی را شامل می‌شود. این در حالی است حضور درصد معقولی از بانوان در مجلس شورای اسلامی می‌تواند در شناسایی بهتر آسیب‌های اجتماعی و خلأهای تقنینی مرتبط با زنان و خانواده مؤثر باشد.

۳. فعالیت بیشتر احزاب و جریان‌های سیاسی برای افزایش حضور بانوان در رقابت‌های انتخاباتی مجلس می‌تواند گامی مؤثر برای افزایش حضور بانوان در مجلس شورای اسلامی باشد. بخش قابل توجهی از نمایندگان کلانشهر تهران به دلیل قرار گرفتن در فهرست‌های انتخاباتی احزاب و جریان‌های سیاسی شناخته شده موفق شده‌اند به مجلس شورای اسلامی راه یابند.

در همین راستا احزاب باید در ارائه فهرست‌های انتخاباتی به دو عامل تناسب و توزیع متوازن توجه کنند. از مجلس اول تا مجلس چهارم تمامی نمایندگان زن از کلانشهر تهران بوده‌اند. برنامه‌ریزی مناسب احزاب و تشکل‌های سیاسی برای حضور بانوان در سایر شهرهای بزرگ به صورت غیرمستقیم آمار مشارکت مردمی در انتخابات مجلس را نیز بالا می‌برد.

۴. افزایش نمایندگان زن مجلس به صورت مستقیم، اثرگذاری آنان بر روندهای تقنینی و نظارت پارلمانی را نیز افزایش می‌دهد. برای مثال آنان می‌توانند سهم بیشتری را در کمیسیون‌ها یا گروه‌های دوستی پارلمانی داشته باشند.

۵. یکی از دلایل پایین بودن تعداد نمایندگان زن این است که سابقه تصدی پست‌های اجرایی توسط کاندیداهای زن پایین بوده است. به همین دلیل حوزه‌های انتخابیه به ویژه شهرهای بزرگ شناخت کافی از پیشینه و عملکرد نامزدهای زن مجلس ندارند.

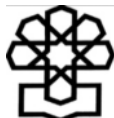
۶. یکی دیگر از دلایل پایین بودن تعداد زنان نماینده این است که تعداد داوطلبان زن برای حضور در رقابت‌های انتخاباتی مجلس پایین بوده است. این امر باعث می‌شود نامزدهای زن مجلس، سلائق کمتری از رأی‌دهندگان را پوشش دهند. برای مثال بیشترین حضور زنان در رقابت‌های انتخاباتی مجلس شورای اسلامی، متعلق به مجلس هفتم بوده است که در آن ۸۲۷ کاندیدای زن مشارکت کردند و کمترین حضور کاندیداهای زن در مجلس دوم با ۳۲ نفر بوده است.

۷. تعداد نمایندگان زن از متغیرهایی است که بر میزان فعالیت آنان در صحن علنی مجلس یا حضور پررنگ‌تر در کمیسیون‌های تخصصی تأثیر می‌گذارد. در نتیجه بخشی از عملکرد کیفی بانوان نماینده متأثر از تعداد کرسی‌هایی است که در مجلس شورای اسلامی به دست می‌آورند.

۸. یک علت دیگر برای پایین بودن آرای زنان به‌ویژه در شهرهای کوچک و غیرپایتخت می‌تواند به نگاه و انتظارات مردم از نماینده به‌عنوان کارگزار حوزه انتخابیه در جذب امکانات مختلف دولتی برای آن شهر از طریق رایزنی با دستگاه‌های اجرایی مرتبط باشد که این امر را وظیفه‌ای مردانه می‌دانند، درحالی که اگر وظیفه اصلی نماینده که همان تقنین و نظارت است مد نظر رأی‌دهندگان قرار گیرد (که نیاز به فرهنگ‌سازی دارد)، دیگر تمایز جنسیتی در تصمیم آنها و انتخاب نمایندگان نقش نخواهد داشت یا به حداقل خواهد رسید.

منابع و مآخذ

۱. باجلان، اکرم و آسیه ارحامی. مروری بر فعالیت‌های مجلس هشتم در حوزه زنان و خانواده، دفتر فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۲۳۱۶.
۲. رجبی، شهناز. مروری بر قوانین هفت دوره مجلس شورای اسلامی در موضوع زنان و خانواده، دفتر فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۰۶۱۸.
۳. کاظمی، محسن. کتاب خاطرات مرضیه حدیدچی (دباغ)، انتشارات سوره مهر، ۱۳۸۱.
۴. کتاب کارنامه‌های مجلس از دوره اول تا دوره هشتم.
۵. کتاب «اسامی نمایندگان ششمین دوره مجلس شورای اسلامی»، مجلس شورای اسلامی، سال سوم، ۱۳۸۰.
۶. کتاب «اسامی نمایندگان نهمین دوره مجلس شورای اسلامی».
۷. کتاب «اسامی نمایندگان هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی».
۸. کتاب «اسامی نمایندگان هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی».
۹. مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی دوره پنجم جلسات ۲۶، ۴۷، ۲۵۹.
۱۰. مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی دوره چهارم جلسات ۲۱، ۳۲، ۷۰، ۷۱، ۳۵۳، ۱۴۷.
۱۱. معرفی نمایندگان مجلس شورای اسلامی از آغاز انقلاب شکوهمند اسلامی ایران تا پایان دوره پنجم قانونگذاری، مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۸.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۵۱۳

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مطالعات پارلمانی تطبیقی (۳) جایگاه زنان نماینده از دوره اول تا نهم
مجلس شورای اسلامی

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه مطالعات پارلمانی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: شهناز رجبی، محمد توپچیانی، هادی تقوی

ناظر علمی: مصطفی دلاورپوراقدم

متقاضی: معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

ویراستار ادبی: قاسم میرخانی

واژه‌های کلیدی:

۱. نمایندگان زن

۲. کاندیداهای زن

۳. مجلس شورای اسلامی

۴. فراکسیون زنان مجلس

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۱۱/۲۰